

RICHARD PIPES

"PROPIEDAD Y LIBERTAD"

Turner – Fondo de Cultura Económica (Madrid, 2002)

Richard Pipes és professor d'Història a la Universitat de Harvard i la seva especialitat és la història de Rússia, al voltant de la qual ha escrit també "Historia concisa de la revolució rusa" i "Lenin el desconocido". En aquest llibre, però, Pipes analitza dos conceptes fonamentals com són la propietat i la llibertat, i ho fa tant des d'una perspectiva històrico-econòmica com filosòfica: l'autor ens mostra així una lluita fascinant, la que l'home ha mantingut en el decurs del temps per fer valer el seu individualisme, al mateix temps que malda per a integrar-se plenament en la societat. I com a exemples concrets i oposats, el llibre compara dues nacions que han entès de manera radicalment diferent la propietat i la llibertat, com han estat històricament Anglaterra i Rússia.

La hipòtesi de l'autor, que en el llibre es defensa amb una gran profusió d'informació i arguments, és la següent: existeix una connexió íntima entre les garanties públiques a la propietat i la llibertat individual, fins al punt que pot existir propietat sense llibertat, però que sense propietat no hi ha llibertat (la democràcia, sosté Pipes, no pot existir sense la propietat privada). Així, en el llibre es descriu com els països més rics arreu del món són els que més fermament han garantit la independència econòmica i els drets de propietat: la propietat és, per tant, condició necessària (però no suficient) de la llibertat. La història, però, també demostra que la propietat privada pot coexistir amb un règim polític arbitrari i fins i tot repressiu: hi ha països amb règims autoritaris que, havent-la respectada, han progressat econòmicament (Singapur, Hong-Kong i Taiwan). I si bé el dret de propietat no garanteix en si mateix i per si mateix els drets i les llibertats civils, conclou Pipes, històricament ha estat el mecanisme més efectiu per tal d'assegurar totes dues coses. Així, al crear una atmòsfera autònoma en la què, de mutu acord ni l'Estat ni la societat poden incórrer en la seva usurpació, i en traçar una línia entre allò que és públic i allò que és privat, la propietat fa el propietari co-sobirà (fins al punt que l'autor defensa que el dret a la propietat és tant o més important que el dret al vot).

Històricament, la paraula propietat ha evocat la idea de riquesa física i financera, però en els segles XVI i XVII s'estengué a tot allò que es pot reclamar com a propi (la vida i la llibertat); en el món modern encara té un sentit més ampli, en guanyar pes els actius intangibles (crèdits, patents, drets d'autor). La paraula llibertat, en canvi, abarca quatre aspectes: polític (dret de vot), legal (dret a ser jutjat d'acord amb la llei), econòmic (dret a disposar lliurement dels propis actius) i personal (dret a la llibertat d'acció i a l'absència de coerció).

Els dos primers capítols del llibre realitzen una revisió històrica de la idea de propietat, tot començant per l'antiguitat clàssica. Així, l'autor sosté que no és cap coincidència que la propietat privada i la democràcia apareguessin plegades a l'antiga Atenes, una ciutat-Estat fundada i governada per una munió de camperols, propietaris independents, que n'eren la base de la seva economia i del seu exèrcit. Herodot afirmà que el valor amb què els atenencs es defensaven dels perses era degut a que "ja no treballaven per a un amo", i Pipes en dedueix que és el sentit de la independència econòmica el que va generar la idea de llibertat. De l'antiga Grècia arrenca també el debat al voltant de la defensa de la propietat comuna (defensada per Plató, admirador de la comunitària Esparta que ha vençut la decadent Atenes) enfront de la privada (defensada per Aristòtil, que si bé reconeix en la desigual distribució de la riquesa una font de conflictes, la defensa com una força productiva inigualable).

La principal contribució dels romans a la propietat fou l'imperi de la llei, i si bé inicialment els juristes romans van tractar-la com una part del Dret de Gents (*ius gentium*), amb el pas del temps començaren a veure-la com una part de la Llei Natural: aquest argument arrencà en Ciceró, en afirmar que el govern no pot interferir en la propietat privada, per tal com havia estat creat, precisament, per a protegir-la. Posteriorment, l'elogi de la igualtat social en l'estoïcisme va influir el cristianisme en la seva fase de formació. Així, el compromís entre l'ideal cristià i la realitat del món acordà que la propietat no derivava de la Llei Natural sinó de la Llei positiva, i com a tal havia de ser respectada. Sant Agustí veia la propietat com una responsabilitat, més que no pas com una garantia per a actuar lliurement mentre que Sant Tomàs, tot i reconèixer que "no era natural a l'home de posseir coses externes", va argumentar aristotèlicament que la propietat comuna no promovia eficàcia ni harmonia, sinó discòrdia (i també que per a perfeccionar-se espiritualment l'home "havia de tenir una mena de seguretat que tan sols ofereix la propietat").

La noció moderna de la llibertat i de la propietat va evolucionar a l'edat mitjana a partir d'aquestes experiències, i per a Pipes tampoc no és casualitat que moltes de les institucions més importants de la democràcia moderna provinguin directament de les comunitats urbanes medievals: en elles el comerç i la indústria van donar lloc a una poderosa classe adinerada, que considerava les seves possessions com una aspecte essencial de la seva llibertat.

Els capítols tres i quatre repassen la història d'Anglaterra i de Rússia: els anglesos van ser els primers a desenvolupar la propietat privada, tot oferint al món un model de democràcia política. Rússia, en canvi, en haver trigat tant a acceptar la propietat privada, i havent-la acceptat de forma irregular més endavant, no va poder crear institucions capaces de protegir el poble de la dèspota autoritat del Leviatan.

Pel que fa a Anglaterra, s'analitza la revolució gloriosa (1688-89) i com el nou rei es comprometé a no suspendre les lleis i a no establir

impostos sense el permís del Parlament (el poder havia passat irrevocablement a mans d'aquest); la Corona, tanmateix, va veure limitat rigorosament el seu poder en acordar-se que els jutges romandrien al seu lloc si mantenien un comportament correcte, marcant aquest costum l'inici de la independència del sistema judicial (tant manipulats, per exemple, pels Estuats). En aquest sentit, Pipes afirma que un factor que va permetre el manteniment del sistema parlamentari a Anglaterra, quan a la resta d'Europa el poder dels parlaments s'anava extingint, descansava en la dimensió del territori (per cert, l'autor cita textualment el jurament que els parlamentaris catalans i aragonesos exigien als Àustries al segle XVI). Així, el millor i més òptim és que el territori on el Parlament s'estableix sigui petit: com més petit és un país i la seva població, "més fàcil resulta forjar institucions democràtiques eficients, en tant que representen comunitats amb interessos comuns més senzills de coordinar; i a l'inrevés, com més gran és el país, més gran és la seva diversitat social i territorial, i costa més d'atendre eficientment els diferents interessos regionals". En aquest sentit, i pel fet de ser una illa i no gaire gran, Anglaterra no va patir guerres ni invasions en el seu territori, les quals van ser una de les causes de la decadència dels parlaments europeus als segles XVI-XVII. A més a més, el bescanvi de seguretat per llibertat en els països amenaçats augmentà de manera creixent en el segle XVII amb la introducció de la pólvora, i la necessitat de finançar grans exèrcits reforçà la consolidació del poder absolutista de les monarquies.

Pel que fa a Rússia, l'absència de sentit de la propietat té una relació amb l'abundància dels recursos naturals de l'agricultura: a diferència de la resta d'Europa (on el sòl antigament era escàs i calia organitzar-ne la seva distribució) la visió de que la terra i el bosc eren possessions comunes va estar arrelada en el camperol rus fins al segle XX (només els fruits de la seva explotació pertanyien a qui els obtenia). D'altra banda, les repetides invasions asiàtiques a l'edat mitjana reforçaren el poder dels militars russos enfront de la societat civil, anticipant uns segles en el temps el procés de concentració de poder absolut de les monarquies europees abans esmentat. Així, la derrota de la ciutat hanseàtica de Novgorod el 1494 (plenament europea pel que feia a drets econòmics i polítics) a mans de l'autòcrata Moscou consolidà la divergència econòmica entre Rússia i la resta d'Europa. L'experiència de Rússia fins al 1917, conclou Pipes, demostra que la llibertat no pot ser legislada, sinó que ha de créixer gradualment i en estreta relació amb la propietat i la llei.

El capítol cinquè descriu com el segle XX ha estat el menys favorable per a la institució de la propietat privada. En ell s'hi descriu breument el procés "d'assalt total" de la revolució soviètica de 1917, i com l'any 1921 els soviets ja van haver de restaurar la propietat parcial de la terra als pagesos per causa de la caiguda de la producció (això sí, després de milions de morts per la fam creada). Tanmateix, el feixisme i el nazisme "toleraven" la propietat privada, però reservaven a l'Estat la potestat d'intervenir i d'orientar els mitjans de producció privats sota l'amenaça de l'expropiació total (cosa que es va fer de manera creixent): així, s'estima

que a l'any 1938 la despesa militar alemanya absorbia el 60% de la despesa pública total, la qual cosa equivalia a un 20% del PIB (percentatge, per cert, semblant al de la URSS l'any del col·lapse, 1991).

En darrer terme, el llibre es tanca amb una visió crítica i preocupada de l'intervencionisme creixent de l'Estat del benestar en les democràcies occidentals de finals de segle. Pipes creu que l'Estat ha d'intervenir en l'economia: la propietat no pot servir com a pretext per a destruir el medi ambient o per a ignorar les necessitats d'aturats, malalts o ancians (el mateix Hayek, enemic implacable de la intromissió de l'Estat en l'economia, admetia que aquest "havia de garantir un mínim d'alimentació, sostre i abrigo com per a conservar la salut i la capacitat de treballar"). Però això no vol dir que l'Estat faci servir els seus poders per a interferir de manera creixent la llibertat contractual o per a redistribuir la riquesa de manera ineficient (a partir d'una discrecional assignació de serveis, contractes, franquícies i llicències). Segons l'autor, cal revisar el creixent sacrifici de la propietat privada i els seus drets per causa i en favor d'una inassolible igualtat social i d'una impossible seguretat econòmica personal: en cas contrari, afirma, la llibertat general en resultarà cada cop més amenaçada.

Ramon Tremosa i Balcells